
Různé

Milan Sobotka 85letý

Milan Sobotka oslavil letos v červenci významné životní jubileum. Přestože je stále aktivní – píše, přednáší, účastní se konferencí –, sluší se při této příležitosti zvláště připomenout jeho dosavadní dílo. Jak známo, svůj profesní život spojil se studiem dějin filosofie, obzvláště pak německého idealismu. Zaměřil se na systematické analýzy jednotlivých koncepcí německého idealismu a na zkoumání širších historických souvislostí, jež podle jeho názoru umožňují lépe porozumět zrodu tohoto myšlenkového proudu, stejně jako jeho vlivu, který se uplatňuje až do našich dnů. V posledních bezmála šedesáti letech Milan Sobotka publikoval doma i v zahraničí řadu knih, studií, článků, recenzí a zpráv, jež odpovídají zmiňovanému zaměření.¹ Jeho drobnější práce lze číst jako střípky, z nichž následně – v monograficky laděných publikacích – skládá celkový obraz.² Vý-

sledný motiv dále zpřesňuje v pozdějších studiích, aniž jej výrazněji pozměňuje. Je proto namísto otázka, o jaký motiv či vzor se jedná. Jaká koncepce se ukrývá v Sobotkově přístupu k dějinám filosofie?

Její základní kontury můžeme zahlédnout již v první, problémově zaměřené knize, nesoucí název *Člověk a práce v německé klasické filosofii*.³ M. Sobotka zde zdůrazňuje, že v dějinách filosofie došlo ke dvěma klíčovými zvrátům, jež hluboce proměnily její další tematické a metodické zaměření. Zatímco prvním

1993. Týž, *Studie k německé klasické filozofii*. Praha, Univerzita Karlova 2001.

- 3 Sobotka, M., *Člověk a práce v německé klasické filosofii*. Praha, Nakladatelství politické literatury 1964. Nejrozsáhlejší kapitolou Hegelovi následně M. Sobotka přepracoval a vydal samostatně u příležitosti konání hegelovského kongresu v Praze v r. 1965 v knižní podobě: Sobotka, M., *Die idealistische Dialektik der Praxis bei Hegel*. Praha, Univerzita Karlova 1965. Tato knížka vzbudila mezinárodní ohlas. Kriticky na ni reagoval např. Michael Theunissen (srv. Theunissen, M., *Die Verwirklichung der Vernunft. Zur Theorie-Praxis-Diskussion im Anschluss an Hegel*. Tübingen, J. C. B. Mohr 1970). Přepracovaná a rozšířená verze knihy byla vydána v roce 1969: Sobotka, M., *Člověk, práce a sebevědomí*. Praha, Nakladatelství Svoboda 1969. K tématu knihy se Sobotka opakovaně vrací – srv. Sobotka, M., *Der Untergang der Metaphysik und die Entstehung der Philosophie der Praxis*. In: *Wiener Jahrbuch für Philosophie*, 1992, s. 225–233.

1 Důkazem může být bibliografie prací Milana Sobotky, která zahrnuje práce autora publikované do r. 2002. Znoj, M. (ed.): *Hegelovskou stopou. K poctě profesora Milana Sobotky*. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2003, s. 261-267.

2 Jmenujme zde alespoň tři z nich: Sobotka, M., *Schelling a Hegel. Studie k světónázorovému a metodologickému vývoji v německé klasické filozofii*. Praha, Univerzita Karlova 1985. Týž, *Stati k Hegelově Fenomenologii a Filozofii práva*. Praha, Univerzita Karlova

byl obrat od bytí k vědomí, druhým byl obrat od vědomí k rozumu, který však není chápán pouze jako teoretický, ale přednostně jako praktický rozum. Zmiňované obraty od sebe oddělují tři epochy dějin filosofie. V první etapě převažovala aristotelsko-scholastická metafyzika, která byla chápána buď jako ontologie, anebo jako teologie. Jejím předmětem byla kategoriální struktura jsoucího, potažmo první příčina: nehybný hybatel či Bůh. Podle M. Sobotky v této myšlenkové tradici nemohl vyvstat problém poznání a skepticismu, protože vycházela z bytostné shody poznání a předmětů poznání. V druhé etapě, jejímž iniciátorem byl Descartes, došlo k postupnému vytěsnění ontologické problematiky ve prospěch problematiky epistemologické. Sobotka ji označuje jako „noetickou tradici“. Hlavním tématem již nebylo bytí jsoucího, ale vědomí a jeho obsahy. Vedle problematiky vztahu duše a těla se stala palčivou především otázka předmětného vztahu idejí. Jsou-li ideje chápány jako bezprostřední předměty vědomí, lze se ptát, zda tyto obsahy vědomí odpovídají předmětům poznání. Poznání je tak, na rozdíl od aristotelsko-scholastické tradice, pojímáno jako něco vůči předmětům vnějšího.

„Obrat“ od bytí k vědomí M. Sobotka exemplárně dokládá na proměně ontologické koncepce pravdy, k níž došlo v průběhu 17. století.¹ V ontologickém pojetí je pravda ideální mírou

v Boží myslí, manifestující se v předmětech zkušenosti, které jsou tak přístupné našemu poznání. Naopak v epistemologickém pojetí je pravda ideální mírou v lidském vědomí, s níž jsou poměřovány předměty poznání. Ty nám jsou epistemicky přístupné ve vědomí v „přirozeném světle“ rozumu, které je zárukou jasnosti a zřetelnosti našich poznatků. Důvod revize ontologického pojetí pravdy je podle M. Sobotky třeba hledat především v Descartově přesvědčení, že předměty vnímání jsou nejenom explanačně, ale také ontologicky redukovatelné na měřitelné parametry, jasně a zřetelně poznávané pomocí obecných pojmů, které jsou předchůdci kategorií rozvažování u Kanta.

Ostatně u Kanta také dochází k dovršení noetické tradice a současně k její transformaci v tzv. „filosofii činné stránky“, která podle M. Sobotky představuje třetí epochu dějin filosofie. Kant završil noetickou tradici, neboť se mu podařilo inovativně vyřešit problém „závoje idejí“. Kantovo řešení, jež bývá uváděno pod označením „kopernikánský obrat“, spočívá v hypotéze, že naše poznání se neřídí předměty, nýbrž že předměty se řídí naším poznáním. Úkolem filosofie je pak odhalit ty složky poznání, které mají svůj původ v rozumu, a odlišit je od zkušenostních složek poznání. K transformaci noetické tradice došlo při řešení problému sebevědomí. Kant si podle Sobotky uvědomoval, že jej nelze vyřešit výlučně na poli teoretické filosofie, v níž se o sebevědomí uvažuje jako o podmínce možné zkušenosti, ale daleko spíše na poli filosofie praktické, kde se o sebevědomí uvažuje

1 Srv. Sobotka, M., Pojetí substance a pohybu v Descartesově a Aristotelově filosofii. *Filosofický časopis*, 18, 1970, č. 4, s. 612–627.

je jako o podmínce, bez níž mravní jednání není možné. Tím připravil půdu pro další vývoj, v němž se centrálním tématem stala práce. Fichte, Schelling a Hegel se pokusili vyložit sebevědomí v souvislosti s prací, která u nich byla interpretována široce, jako sebeobjektivace ducha. Idealistická interpretace práce tedy spočívá v konstatování, že člověk vyjadřuje a poznává sebe sama jako svobodnou bytost jen tehdy, pokud se objektivuje. Tato interpretace měla přímý vliv na ranou Marxovu kritiku odcizené práce. Je-li tomu totiž tak, že člověk uskutečňuje sebe sama v práci, pak její odcizení je překážkou, která jeho sebeuskutečnění brání.

Načrtnutá koncepce dějin filosofie ukazuje, že publikace Milana Sobotky přes svou tematickou rozmanitost vykazují věcnou jednotu a kontinuitu. Jejich hlavním tématem zůstává sebeobjektivace moderního člověka, a to i se svými důsledky. Častým motivem, který Sobotka v této souvislosti sleduje, je odkouzlení světa novověkou přírodovědou a moderní technikou.

Profesor Milan Sobotka prostřednictvím svých přednášek a publikací významně ovlivnil celé generace studentů, kteří mu vděčí za mnohé a k nimž patříme i my. Přejeme mu do dalších let hodně životních i pracovních sil.

Jan Kuneš a Ivan Landa

Vzpomínky na profesora Miloslava Petruska

Byli jsme hluboce zarmoucení tou smutnou a překvapivou zprávou o skonu Miloslava Petruska, člověka, kterého jsme měli velice rádi a kterého jsme si velmi vážili. Znali jsme ho již jako studenti na pražské Filosofické fakultě, kde jsme se vždy těšili na jeho přednášky, ve kterých udivoval hlubokými znalostmi nejen z oblasti sociologie, ale také širokým kulturním přehledem a nesmírnou vzdělaností. Později jsme ho poznali také jako přátelského kolegu a obětavého spolupracovníka – vždy nás při osobním setkání potěšil svým životním optimismem a překvapil neobvykle přesným hodnocením různých aktuálních situací ve vědě, politice i kultuře. Znali jsme Miloslava (Milana) Petruska více než 40 let. Naše vzpomínky jsou

však jen několika kamínky do mozaiky, která teprve vcelku, s jinými vzpomínkami jiných pamětníků, může vytvořit rozmanitý a barevný obraz jeho mnohoharozměrného a tvořivého života.

Milan Petrusěk působil od r. 1964 nejprve jako externista a později jako odborný asistent na obnovené katedře sociologie Filosofické fakulty Univerzity Karlovy. My jsme začali studovat na Filosofické fakultě UK v Praze ve zlomovém roce 1968, přijímací zkoušky jsme absolvovali ještě během plného rozkvětu tzv. Pražského jara. Sociologie v té době už nebyla považována – mimo jiné i zásluhou M. Petruska – za „buržoazní pavědu“. V r. 1968 bylo možno sociologii studovat jako jeden z vyhledávaných oborů na FF UK, a to v kombinaci s další-